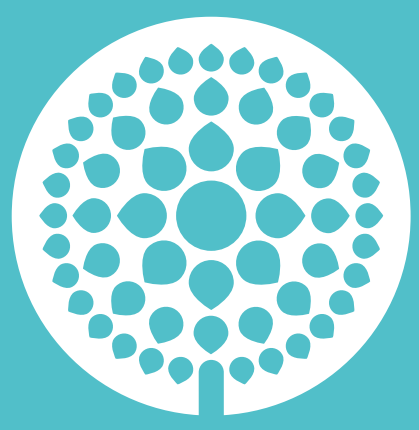

Balaton-felvidéki
Nemzeti Park

PELE APÓ ÖSVÉNYE

Köszöntjük a Keszthelyi-hegységben!

Pele apó ösvényén kirándulásra hívjuk a Balatonederics és
Balatongyörök közötti erdei élőhelyek megismerésére.

JELMAGYARÁZAT:

	Indítótábla		Turistaút
	Tanösvény		Autóparkoló

Welcome in the Keszthely Mountains!

*We invite you for a trip on the Granddad Dormaus' Path
between Balatonederics and Balatongyörök to become
acquainted with forest habitats.*

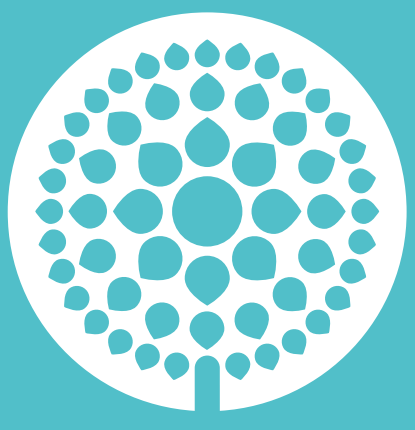
Pele-illusztrációk: Kancsal Béla

www.bfnp.hu

Bakony-Balaton
Geopark

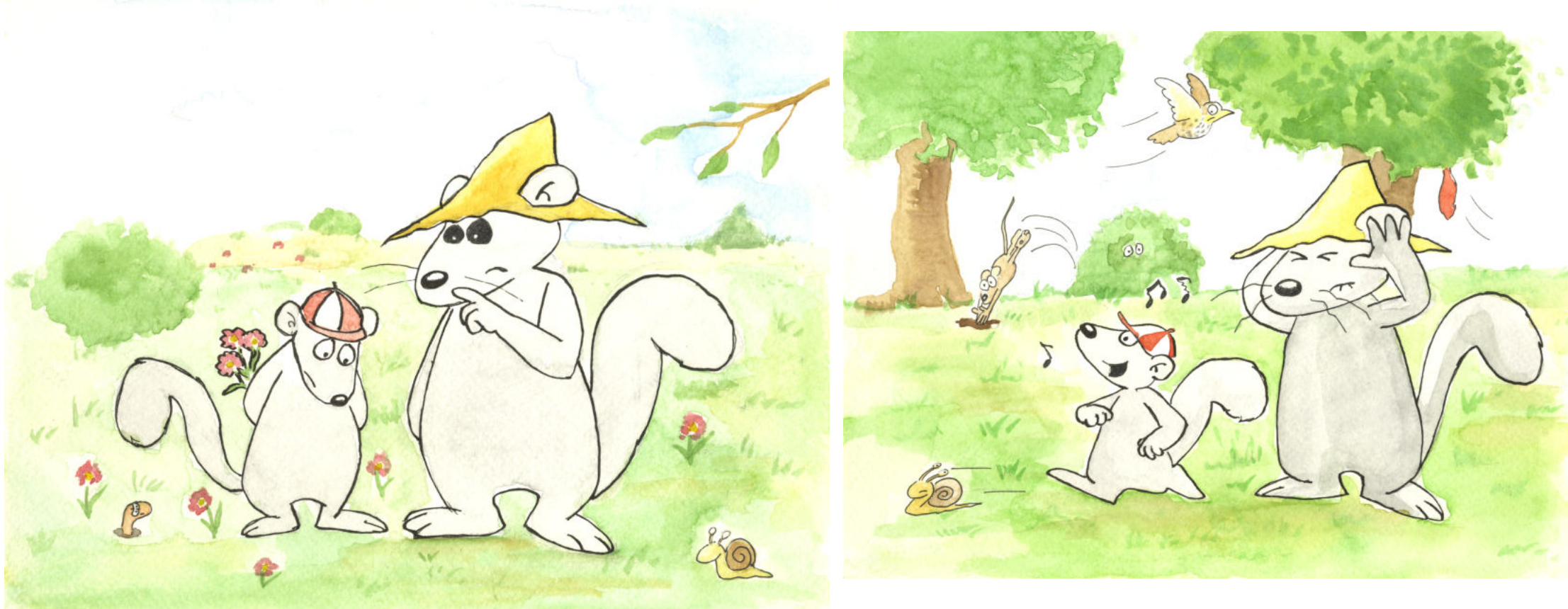

VISELKEDÉSI SZABÁLYOK

HOW TO BE BEHAVE

- Nagyapó! Téged minden állat szeret és tisztel az erdőben. Úgy szeretnék olyan lenni, mint Te!
Kérlek Nagyapó, taníts engem!
- Rendben van Kisunokám. A legfontosabb dolog, hogy megtanulj helyesen viselkedni az erdőben.
 - Mit jelent az, hogy helyesen?
 - Úgy, hogy minden élőlénynek jó legyen.

Magatartásoddal kíméld az élővilág nyugalmát, és így te is meghallhatod hangjait!

A virágokban csak a természetben gyönyörködj!

Minden élőlénynek megvan a maga helye. Te maradj a fák lombjai között, az őzek az őzcsapásokon, és az ember a turistaösvényeken! Így zavarjuk legkevésbé egymást. Az emberek, éjszakai sátorozásaikkal, valamint veszélyes sziklamászásaikkal sok érzékeny élőhelyet háborítanak és tönkretesznek.

Az erdő egyik legnagyobb ellensége a tűz, amivel az emberek sokszor nagyon felelőtlenül bánnak.
Ez minden erdőlakót elpusztíthat.

- Jó-jó, ezt már mind hallottam! De még mindig nem értem, hogy miért nem szabad ilyeneket tenni?
- Ne légy türelmetlen! Kövess engem az ösvényemen, és sok újat tudhatsz meg.

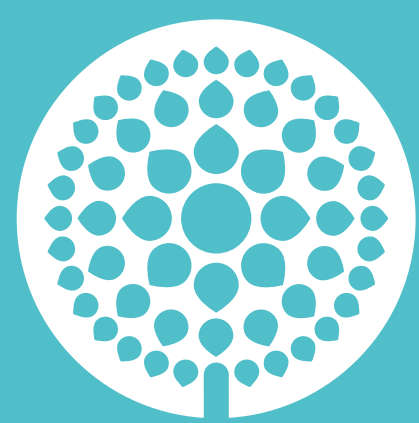
Ne hozz az erdőbe szemetet!

A szemétnek a kukákban a helye! Jó lenne, ha az emberek is ügyelnének erre, fölösleges dolgait hátizsákjukba raknák, és nem hagynák itt az erdőben. Hány kedves bogarat és cickányt láttam már üvegbe szorulva elpusztulni, vagy kismadarat zacskóba gabalyodni...

- Teach me Granddad Dormouse how to be like you, since all the animals in the forest love and honour you.
- The most important thing to learn is to behave in the forest in such a way that will be good for all living things.

Don't hurt those who live here - don't pick the flowers, don't tear leaves off trees, don't rob bird's nests and in turn they will respond by telling you stories, hiding you and waking you with bird-song. Try not to disturb the sounds of tranquillity by quarrelling with other dormouse children. Don't bring rubbish into the forest! It would be good if people took their rubbish away in their backpack and put it in bins where it belongs. I've seen too many bugs and shrews trapped to die inside bottles, or little birds tangled up with plastic bags. You stay up in the trees, the deer in the clearing and man on the tourist trail. That's how they don't disturb each other.

NE SZEDJ VIRÁGOT! *DON'T PICK THE FLOWERS!*

- Nagyapó nem értem, miért nem szabad virágot szedni?

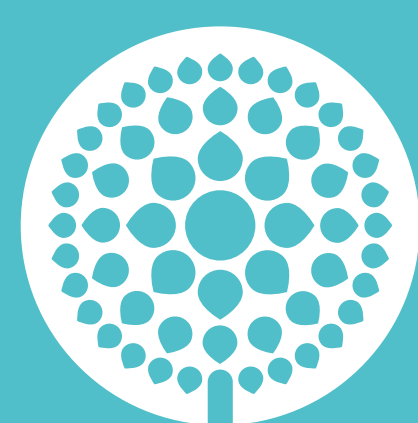
- A virágokból fejlődik a mag, belőlük lesz a termés. Ha te leszeded a virágot, az adott növény összes virágát, akkor abban az évben nem lesz lehetősége, hogy magokat neveljen és így szaporodhasson. Általában a legszebb virágokat szedik le - ez sem jó, mert így folyamatosan csak a "silányabb" növényeknek van lehetőségük a szaporodásra. Igaz, hogy sok virágos növény sarjakkal, hagymákkal, gumókkal és sok más praktikával ivartalanul is tud szaporodni, azonban a virágok letépése ezeket a növényeket is sok energiától fosztja meg. Ráadásul a legtöbb virág 1-2 óra alatt elhervad a kezében, s te könnyedén megszabadulsz tőle.

Nem maradt volna szebb, ha otthagyd a tövén?

- Why mustn't I pick flowers?

- Flowers produce seeds. If you pick the best flowers then they won't have any seeds to produce more flowers. The plants that don't reproduce with seeds, but with rhizomes, onions, tubers also suffer if you pick their flowers, since you take away the energy they spent producing them. Anyway, most flowers wilt in your hand within 1-2 hours after picking. Woudn't they have looked pretty for longer had you left them on their plant?

NE TÉRJ LE A KIJELÖLT ÚTVONALRÓL! *DON'T LEAVE THE MARKED TRAIL!*

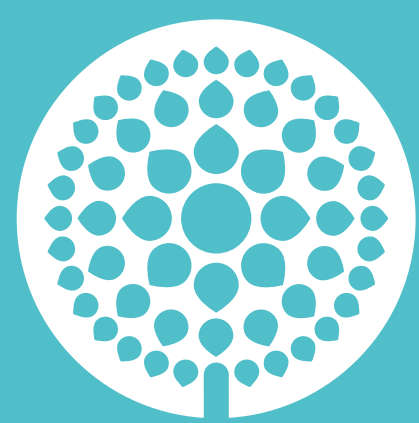
- Nagyapó! Azt sem értem, miért nem szabad az embereknek letérni a turistaösvényekről!

- Az ember nagyon nagy termetű a legtöbb élőlényhez képest. Ráadásul errefelé nyáron nagyon sokan járnak. Ha letérnének az ösvényről, akaratlanul is apró növények töveit taposnák, melyek aztán elszáradnak, így az első eső lemossa azt a kevéske kis talajt, ami évszázadok során nehezen gyűlt össze, és éppen ezek a kis növények őrizték meg. Ezután csak a csupasz kövekben gyönyörködhetünk. Emellett, ha elhagyják az ösvényt, sok rejtőzködő életmódot élő, nagyon félénk állat nyugalmát is megzavarják. Azt szeretnénk, ha az erdő egyetlen lakója sem költözne el emiatt. Az embereknek is jobb, ha az utakon maradnak, mert ezek mentén tájékozódást segítő táblák, esőbeállók vannak, így eltévedni és bőrig ázni is nehéz. Nem is beszélve a környéken gyakori betegségeket terjesztő kullancsokról! Ezek az élősdik csak a sűrű növényzetben és a fűben érzik jól magukat.

- I don't understand why people mustn't leave the tourist trail!

- Man is very large compared to most living beings. When a lot of people visit the forest tread on some of the tiny plant stems, these dry out and the first rain will wash away the small amount of soil which nature has gathered over centuries and which the plants have retained. Then only bare stones will be left. Also we wouldn't like any of the shy animals, who live hidden in the forest to move away because of people not keeping to the trail. As there are information boards and rain shelters along the trail, it is also better for humans to keep to the path, not to mention the diseases spread by ticks which live in the long grass and dense vegetation.

A SZEMÉT *RUBBISH*

- *Nagyapó! Mi az hogy szemét?*

- A szemét az, amire nincs már szükségünk.

- *Akkor szemét a mogyoró héja és a nagy bükkfa által elhullajtott lomb is?*

- A mogyoró héja, a lomb vagy akár egy elhullott állat teteme, mind-mind tápláléka valamilyen állatnak vagy gombának, ezért az erdőben néhány év alatt teljesen lebomlanak, hasznos anyagaik visszakerülnek a talajba, hogy azután tápláléku szolgáljanak a növényeknek. Ezért mi - állatok és növények - valójában nem szemetelünk.

- Az ember sem termelt szemetet, amíg csak természetes anyagokat használt élete során. Amióta a természettől elidegenedve él, még a természetes hulladékot (pl. krumplihéj, almacsutka) is mesterséges anyagokba (pl. műanyag szemeteszákba) csomagolja, hogy ne tudjon lebomlani, és ezáltal tovább növeli a szemét mennyiségét. A szeméthegek gyors növekedését csak úgy lehet megakadályozni, ha mindenki mértékkel használja a természettől idegen anyagokat, a hulladékokat szétválogatva gyűjti, és amit csak lehet (fém, papír, üveg, műanyag), azt újra felhasználja.

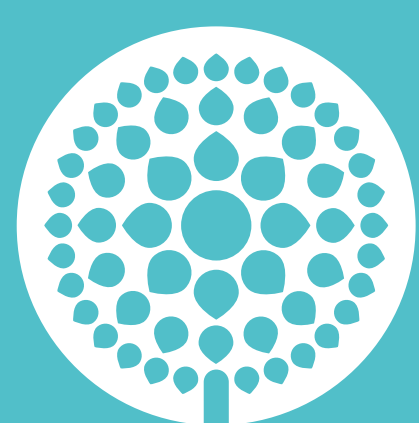
- *Granddad Dormouse what is rubbish?*

- Rubbish is what we no longer need.

- *Then are hazelnut shells and fallen leaves also rubbish?*

- Nut shells, leaves or even dead animals are all food for some creature or fungus and will totally return to the soil to become food for plants.

That's why animals and plants do not produce any rubbish. When Man only used natural materials, there was no rubbish. Fast growing rubbish mountains can only halted by people using less unnatural materials, by selective rubbish collection and by reusing everything which can be reused (metal, paper, glass, plastics).

CSERSZÖMÖRCE *SMOKE-BUSH*

- *Nagyapó, Nagyapó, nézd ott, ott ég az erdő!*
- Ne ijedezz Kisunokám! Azok csak pirosra színeződött levelek.
Gyere, nézzük meg közelebbről!

Látod, ez egy cserje, úgy hívják, hogy cserszömörce. Ilyenkor ősszel nagyon szép tud lenni. Igen ám, de ez egy nagyon kényes növény! Csak a meszes földön fordul elő, és az ilyen helyeken is inkább ott, ahol nyíltabb már az erdő, több a napfény,. Ahhoz, hogy ilyen szép színe legyen, az időjárásnak is be kell segítenie. Csak akkor válnak tűzpirossá a levelei, ha éjjel hűvös van, nappal meg jó meleg. Van úgy - hűvös, csapadékos őszi esetén - hogy nem tud ilyen szépre színeződni.

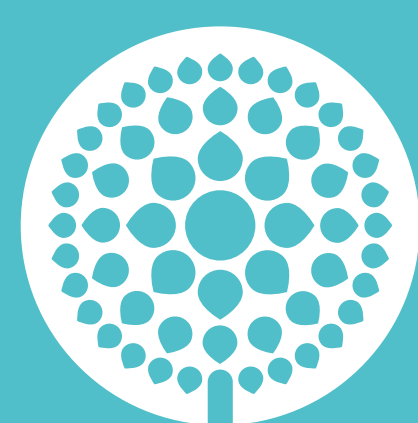
- *A cserszömörce a csertölgy rokona?*
- Nem, nem Kisunokám, de ugyanarról kapta a nevét.

Sok benne a csersav (akár a csertölgy kérgében), amit bőrök kikészítésére, cserzésére használtak régen. Egykoron nagyon fontos cserző- és festőszert volt, úgy is hívták, hogy tímárfa. Sárgafának is hívták, mert lombja és fiatal ága sárgára fest. Virágzás előtt szedték leveleit, megszárították, majd használat előtt megfőzték és leszűrt főzetében 1-2 órán át melegítették a festeni kívánt anyagot. Parókafaként is ismerték. Szerinted miért?

- *Granddad, Granddad, look the forest is on fire!!*
- Don't worry grandson!

Those are just the red leaves of the smoke-bush. It only grows in limey soil and needs sunshine. The leaves will only turn red if there are cold nights and warm days. They used it in the olden days for curing skins. Its leaves and young shoots were used to dye materials yellow. Why do you think it was also called a wig-tree?

AZ ERDŐ GONDOZÓI *THE CARETAKERS OF THE FOREST*

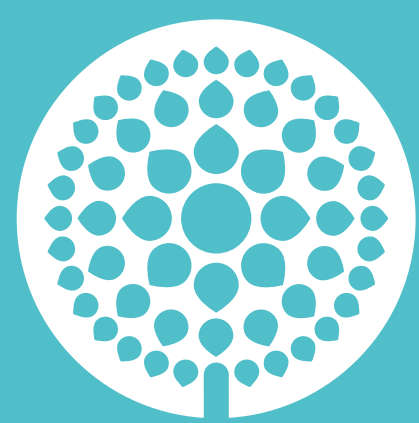
- *Nagyapó, Nagyapó, kik azok a zöld ruhás emberek? - Ők az erdő gondozói. - Úgy gondozzák az erdőt, ahogy pelemama engem? - Hát, nagyjából...*

Az erdő gondozói megosztják egymás közt a feladatokat. Az egyik csoportba tartoznak az erdészek. Őket főleg a fák érdeklik. Kivágják az öreg, beteg példányokat, új csemetéket ültetnek. Ha az embereknek szükségük van fára, akkor ők jelölik ki, melyeket lehet kivágni. Igyekeznek ezt úgy tenni, hogy ne legyenek majd fák nélküli nagy-nagy üres foltok. Sajnos sokszor a mi kedvenc lakhelyeinket is kivágják. A másik a természetvédők csoportja. Ők védenek meg minket a gonosz emberektől. Megbüntetik azokat, akik bántanak minket, szemetelnek, szennyezik ivóvizeinket. Számon tartják, hogy mennyien vagyunk és igyekeznek az erdőt érintetlenül hagyni, hogy továbbra is kedvünk legyen itt élni családdunkkal együtt. A harmadik csoport a vadászoké. Tőlük minden állat retteg. Minket, peléket nem bántanak, így nekünk könnyebb belátnunk, hogy munkájukra szükségünk van, ha még sokáig szeretnénk itt élni. Kilövik a beteg nagyvadakat, csökkentik a rókák, vaddisznók, őzek, szarvasok, nyulak számát, amiket a régen kipusztított nagyragadozók (medvék, hiúzok, farkasok) ettek.

- *Granddad Dormouse, Granddad Dormouse, who are those men in green? - They are the caretakers of the forest. They look after the forest like Mummy Dormouse looks after you.*

Some are foresters, who cut out the old trees and plant new ones. Sadly sometimes they cut down our favourite habitats. Others are environmentalists. They fine those who hurt us by throwing rubbish away and spoiling our drinking water. They keep records of our numbers and try to keep the forest the way we like our families to live in it. The third group are the hunters. All animals are terrified of them. They don't harm us dormice, but shoot the sick large game and the foxes, wild boar, deer, stag, hare, that used to be eaten by large predators such as bears, lynx, wolves.

RAGADOZÓ MADARAK *PREDATOR BIRDS*

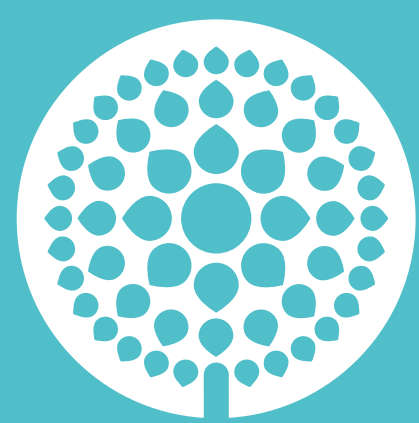
- Psszt! Lapulj, meg ne moccanj! - De...
- Csönd legyen! - ...
- Most már elmúlt a veszedelem.
- *De nagyapó! Milyen veszedelem? Nem láttam semmit! Miért kellett
mozdulatlanul csöndben lapulnunk?*

Vannak olyan madarak, amik fent magasan keringenek, szemük éles, szárnyuk gyors, és jaj annak, akire lecsapnak. Minden énekesmadár, kisemlős ismeri és féli őket. Sokféle madár van, mindnek más az árnyéka, de a ragadozóké ösztönös ijedelmet vált ki valamennyiünkben. Rövid a nyakuk, a csőrük horgas, szárnyuk és farkuk hosszú. Hangos vijjogással adják tudtunkra, hogy ők a levegő urai. A leggyakrabban az egerészölyvvel találkozhatasz, és itt vannak kisebb rokonaik a vércsék és a sólymok is. Általában a nyíltabb területen szeretnek vadászni, de nem árt az óvatosság, mert a héja és a karvaly a legsűrűbb lombok közt is utolér. Éjszaka - amikor mi is sokat mászkálunk az ágakon - a baglyok váltják fel őket. Tolluk puha, röptük hangtalan, karmuk éles. Kitűnően vadásznak a sötétben. Szemük nagy, előre néző, hallásuk tökéletes. Ránk a legnagyobb veszélyt a macskabaglyok jelentik. Az erdei fülesbaglyok beérik egerekkel és pockokkal.

- Quiet! Don't move! - But...
- The danger has past now.

There are some birds that soar up high, they have sharp sight and a deadly blow. All songbirds and small mammals dread them. Their shadow is distinct with their short neck, curved beak and long tail. You will most often come across the buzzards and their smaller relatives the kestlers and the goshawks. They usually hunt on open ground, but you do need to be careful, as some will catch up with you even in the thickest foliage. At night, when we are often out on the branches, the owls take their place. They silent flight and sharp claws. They are excellent night hunters, with large forward-looking eyes and perfect hearing. The howlet is our biggest threat, the forest eagle owl is contented with mice and voles.

GUBACSONK OAK-APPLES

- *Nagyapó nézd, labdák nőttek arra a levélre! Amott meg karmok! Itt lent a földön is van néhány - de jó ezzel dobálódzni! Hogy kerültek ezek ide?*
- Ezeket a kinövéseket gubacsoknak hívják.

Általában valamilyen rovar: gubacsdarázs, gubacsatka, gubacsszúnyog, gubacstetű vagy gubacslégy hatására képződnek. A gubacsdarázsak több mint kétharmada a tölgyfákon él. Nagyon változatos kinövéseket tudnak okozni. Az egyik legnagyobb gubacs a magyar gubacs, ebben akár 4 évig fejlődhetnek a lárvák. Mivel ez is tölgyön képződik, nagyon magas a cersavtartalma, ezért régen bőrcserzéshez gyűjtötték. A gubacs úgy jön létre, hogy a rovar nőténye a kedvenc növény levelébe, hajtásába, rügyébe vagy virágába tojja petéit. A petéből kifejlődő lárvá miatt nőnek a gubacsok. Erre a lárvának azért van szüksége, mert itt jól el tud bújni, és bőségesen táplálkozhat, míg felnőtt nem lesz.

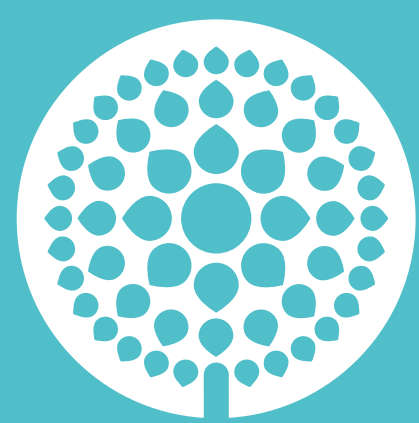
- *De hisz ez a labda lyukas!*
- A gubacson lehet lyuk azért, mert már a lárvá kifejlődött, és kirágta magát a gubacsból.

Van úgy, hogy a madarak: cinkék, harkályok nyitják ki a gubacsot, és eszik ki belőle az ízletes lárvát. Egy-egy ilyen finom lárvacsemegének mi is nagyon örülünk!

- *Granddad, how did those balls grow on the leaves?*
- They are called galls and are caused by insects, like the gall-wasp, rust-mite, gall mosquito, gall flea or gall-gnat, when the larvae grow, so balls are formed, where they can hide and eat until they become adults.

Many gall-wasps live on oak trees, making many forms of oak-apples. Inside one of the largest galls formed on oak trees, the Hungarian gall, larvae sometimes take 4 years. It was collected in former times for tanning leather.

MADÁRHANGOK *BIRD SOUNDS*

- Olyan csodálatos dolog hallgatni a madarak énekét! Ettől olyan kellemes lesz a tavaszi erdő. Ennél csak az lenne jobb, ha fel is ismerném, hogy ki énekel. - Néhány könnyebben felismerhető madárhangra megtaníthatlak...

A harkályfélék hangosan kopácsolnak a fán, ez alapján könnyedén meg lehet őket találni. A fakopáncsok hangja rövid, kiáltásszerű "csikk" vagy "csükk", a fekete harkály és a zöld küllő kiáltása hosszabb "krü-krü-krü" vagy "kjü-kjü-kjü".

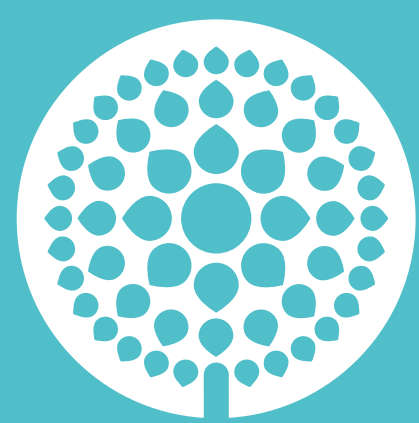
A szarka csörög, kéttagú, kattanásszerű hangon: "csak-csak-csa-ka", a szajkó hangja messze hangzó, érdes "skrék". A szajkó remek hangutánzó, ezen kívül még más madarak hangját vagy kutyaugatást, motorzúgást is hallat.

A csuszka fémesen csengő "tvitt, tvitt, tvitt" hangját is könnyű felismerni. Időnként lágyabb "szit-szit" hangon beszélget vagy "vuj, vuj, küj, küj" hanggal énekel. A cinegefélék csoportosan járnak. Legjellegzetesebb a széncinege tavaszi éneke: "nyitni-kék, nyitni-kék, kicsit-ér, kicsit-ér". Az őszapók szinte nyughatatlanul, gyorsan mozognak, hangjuk háromtagú "szri-szri-szri" vagy éles "ti-ti-ti". Ha nagyon szép, messze hangzó, ezüstösen csengő éneket hallasz (főleg tavasszal), nagy valószínűséggel az erdei pinty énekét hallgatod. Sötétedéskor pedig a fülemüle kezd el varázslatos hangon énekelni.

- It is so wonderful to listen to the birds, I just wish I could tell which one is singing! - The woodpecker family knocks loudly on the tree, the witwall makes a short shoutlike noise of "chikk" or "chookk", the cries of the black woodpecker and the green nuthatch are longer "krew-krew-krew" or "kew-kew-kew".

The magpie chatters with a clicking sound "chahk-chahk-chah-ka", whilst the jay has a far-reaching harsh sound of "shkrayck" or copies the sound of other birds, and sometimes other things like barking or the sound of an engine. The metallically ringing "tvitt, tvitt, twitt" "sit-sit" or "vooy, vooy, kooy" sound of the wall-creeper is also easy to recognise. The spring song of the titmouse is the most characteristic: "nyeitni-cake, nyeitnicake, kichit-eyr, kichit-eyr". The quick-moving long-tailed tits have a three syllable cry "sri-sri-sri" or the sharp "ti-ti-ti". The forest finch has a very beautiful clear song, whilst at dusk you can hear the magical song of the nightingale.

CSALÁN NETLES

- *Nagyapó! Megcsípte az orromat! Ez fáj!*
- *Úgy látom, csalánba pottyantál! - Jujj de viszket!*
- *Ne vakard, és kis idő múlva elmúlik.*

A csalán felületén csalánszőrök találhatók. Úgy néz ki egy-egy csalánszőr, mint egy injekciós tű, aminek a végét egy gömböcske zárja le. Amikor hozzáérsz a csalánhoz, a gömböcske letörik, a tű a bőrödbe fúródik, így juttatva be a tűben lévő viszketést okozó anyagot. Ez az anyag olyan, amelyet a saját szervezeted is előállít, így aztán, ha egy kicsit vársz, hamarosan felszívódik, és elmúlik a viszketés.

- *Utálatos egy növény!*
- *A csalán az egyik leghasznosabb növényünk.*

Nagyon igénytelen, termékeny talajon mindenütt előfordul. Tápnövénye sok szép lepke - mint a nappali pávaszem vagy a C-betűs lepke - hernyójának, szárának rostjait meg lehet szőni, akár a kenderét, gyökere sárga festéket ad. Az a víz, amiben hosszabb ideig csalánt áztattak, kitűnő permetlé sokféle kártevő ellen. Régen a kotlósokat csalánnal csapdosták, hogy megüljék a tojásokat, és a reumás emberek fájó testrészeit is csalánnal kezelték. Magas vastartalma miatt vérszegénység ellen használják, de mint általános salaktalanító, vesetisztító is ismeretes.

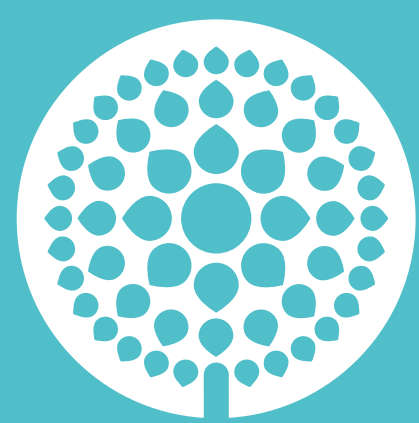

- *Granddad Dormouse! Ouch! My nose has been stung! Ooah, it itches!*
- *If you don't scratch, it will go away.*

The nettle is covered with hairs, which are like injection needles with a tiny ball on their tips. When you touch the nettles these balls break off and the needle releases what makes you itch, as it burrows into your skin. The itching stops as soon as your body absorbs it.

-What a horrible plant!

Nettles are one of our most useful plants, providing food for the peacock butterfly's caterpillars and many others. Its stem fibres can be woven and its root is used as a yellow dye. They also use it as a pest control. Hens used to be encouraged to become broody by swashing them with nettles, and rheumatic pain was treated with nettle sting. It is also a medicinal herb.

FAGYÖNGY *MISTLETOE*

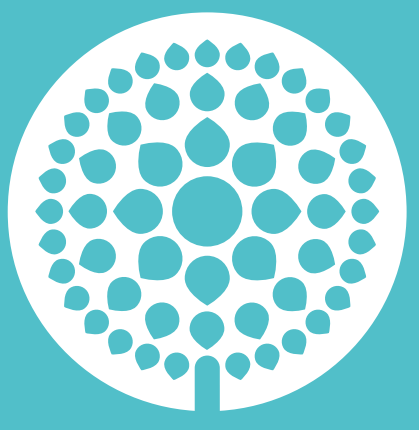
- *Nézd ott - lehullottak a fa levelei, és most úgy néz ki, mintha több nagy-nagy zöld labda ülne az ágain.*
- Az nem zöld labda, hanem egy érdekes növény: a fagyöngy.

A fagyöngy levelei télen nem hullanak le. Félparazita, ami azt jelenti, hogy zöld színű, tehát fotoszintézisre (tápanyag előállítására napfény segítségével) képes, de a gyökerei nem érnek a talajba, hanem a gazdanövény (valamilyen fafaj) kérge alá hatolnak, onnan szívják ki a vizet és az ásványi anyagokat. A fagyöngy bogyói novemberben érnek be, amikor kevés a táplálék és így édeskés ízükkel sok madarat lakatnak jól. Cserébe a madarak széles körben terjesztik a fagyöngyöt. Újabb ágakra szállnak, örömeikkel a fagyöngy magvai érintetlenül távoznak, amik aztán megtapadnak a fa ágán és kicsíráznak. A magvak megtapadását a bogyókban levő ragacsos anyag segíti elő. Régen a fagyöngy ragadós bogyóiból légyfogó és madárfogó enyvét, vagy vízálló faragasztót is főztek. A fagyöngyöt sok nép szent növényként tisztelte, helyenként Karácsonykor a szeretet és boldogság jelképeként díszes csokorba kötik. A fagyöngy egyben gyógynövény is, vérnyomás-csökkentőként, görcsoldóként, idegnyugtatóként használták, de nagyobb mennyiségben mérgező is lehet.

- *Look where the leaves have fallen there are lots of big-big green balls on the branches.*
- Those are a valuable plant, mistletoe.

Mistletoe leaves do not fall off in the winter, it is a semi-parasite, which means that its roots penetrate beneath the bark of the host tree to get the water and minerals it needs. The sweet-tasting mistletoe berries ripen in November to feed many birds. In exchange the birds spread the mistletoe seeds as they stick to the branches, and later sprout. The sticky berries were used to make flytraps, bird catching glue and water-resistant wood glue. In some places at Christmas it is a symbol of love. Mistletoe is a medicinal herb, although large quantities can be poisonous.

A PELÉKRŐL *ABOUT DORMICE*

- A szarka most hozta a hírt a Bakonyból, hogy Bogyó néni idén nem sok mogyorót talál. Remélem nem fog éhezni a gyerekekkel!
- *Ki az a Bogyó néni, Nagyapó?* - A rokonunk. - *Mit jelent, hogy rokon?*
- Bogyó néni mogyorós pele, mi viszont nagy pelék vagyunk.

Közös családba tartozunk. Ez azt jelenti, hogy sokban hasonlítunk egymásra, de azért sok különbség is van köztünk. Mi kétszer olyan hosszúak és háromszor olyan nehezek vagyunk, mint a mogyorós pelék, és a bundánk színe szürke. A mogyorós pelék barna bundájúak, sohasem fognak beszürkülni. Olyan kicsik, hogy akár egy pocokkal is összekeverhetnénk őket. A pocokkal viszont csak távolabbi rokonságban vagyunk.

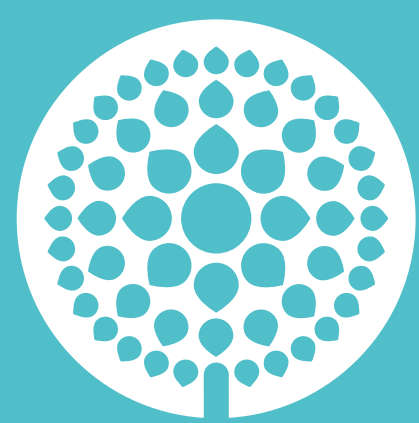
- *Miért, hisz az erdei pocok asszonyságnak is olyan barnás bundája van, mint Bogyó néninek!*
- Nekünk peléknek bozontos a farkunk, nincs ilyen egy egérnek és pocoknak sem.

Ezen kívül mi inkább a magasabb helyeket (bokrokat, faágakat vagy akár házak padlásait) kedveljük, éjszakai életet élünk és téli álmat alszunk. Bogyó nénin, a mogyorós pelén kívül csak egy közeli rokonunk él Magyarországon, az erdei pele, de vele itt a környéken még senki sem találkozott.

- Magpie has just brought the news from the Bakony Mountains that Auntie Berry cannot find many nuts this year. I do hope she and the children don't go hungry!
- *Who is Auntie Berry, Granddad Dormouse?*
- She's our relative, since she's a blich, and we are large dormice.

We belong to the same family, but we are twice as long and three times as heavy as bliches are and our fur is grey, whereas theirs is brown. They are so small that they could even be mistaken for our distant relatives, the voles. We have bushy tails, mice and voles don't. We prefer to live up high in branches and attics. We are active at night, sleep throughout the winter.

MAKKOK ACORNS

- *De finom ez a hosszúkás izé, és még kalapja is van!*

- Nem izé az Kisunokám, hanem makk, és ami a végén van, az a kupacsa.

- *Honnan került ide ennyi egy halomba?* - A makk a tölgyfák termése.

A tölgyeket könnyű felismerni mélyen karélyos leveleikről. A mi erdőnkben a csertölgy a leggyakoribb, melynek a kupacsa bozontos. Sokfelé molyhos tölgyet is láthatsz, ahol még a kupacson található kupacspikkelyek is szürkén pelyhesek (molyhosak). Erdeinkben elterjedt tölgyfajok még a kocsányos tölgy, a kocsánytalan tölgy és a bevándorló vörös tölgy. A kocsányos és a kocsánytalan tölgy a terméséről kapta a nevét, arról hogy a makkok kocsányon (2-5 cm-es nyélen) vagy anélkül ülnek a gallyakon. A vörös tölgynek egészen lapos, tányérszerű kupacsa van, a makk csúcsos.

- *Miért tudsz ennyit a makkokról, Nagyapó?*

- A makkok a legfontosabb táplálékok a pelék számára, de a legtöbb erdei állat is kedveli ezeket, az egerektől a vaddisznóig.

Néha emberek is jönnek és összeszedik a legszebb makkokat, mert - azt mondják - új erdőt nevelnek belőlük. Fontos, hogy te is mindent megjegyezz!

- *Yummy, this long thing is tasty, and even has a funny hat!*

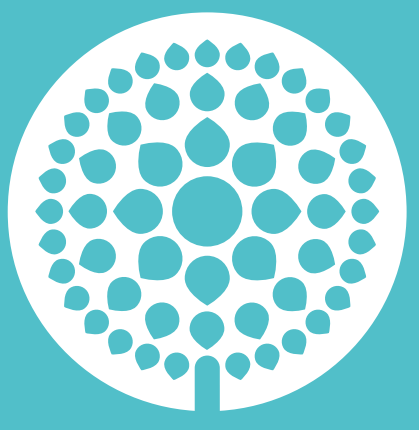
- That's an acorn and its acorn-cup. Oak trees produce acorn.

These trees have lobed leaves. Our forests mainly grown moss-caped oak, which have bushy-topped acorn-cups. You can also see a lot of wooly oaks, where even the scales on the acorn-cup are covered with a grey down. In our forests the common oak grows its acorn on 2-5 cm long stems, the acorn of the chestnut oak grow directly on the branches and the acorns of the migrant red oak are pointed with flat acorn-cups.

- *Why do you known so much about acorns Granddad Dormouse?*

- You must remember that acorns are the most important food for dormice and most forest creatures like them.

Even people pick acorns when they want to plant a new forest.

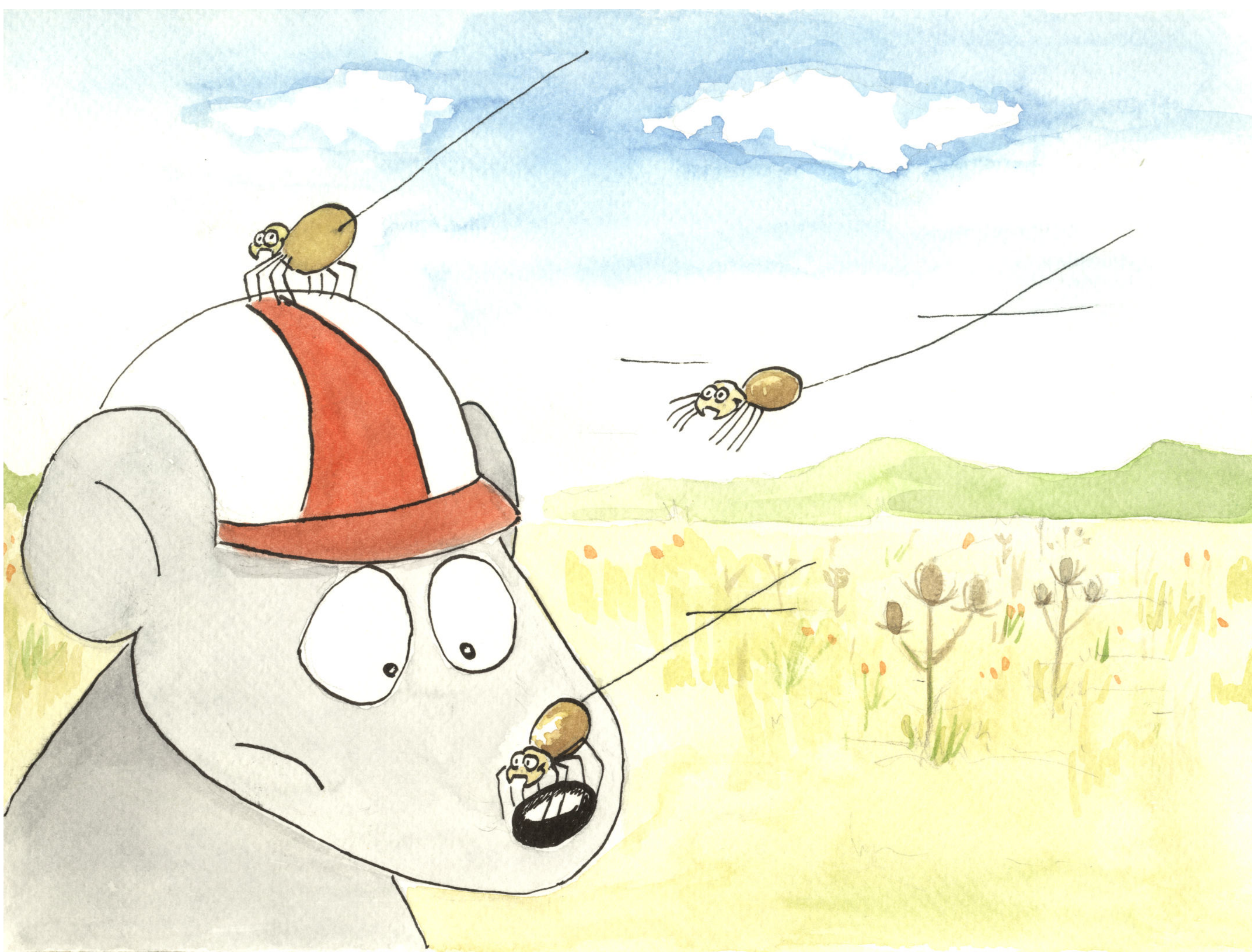

UTAZÁS ÖKÖRNYÁLON *TRAVELLING ON AIR-THREADS*

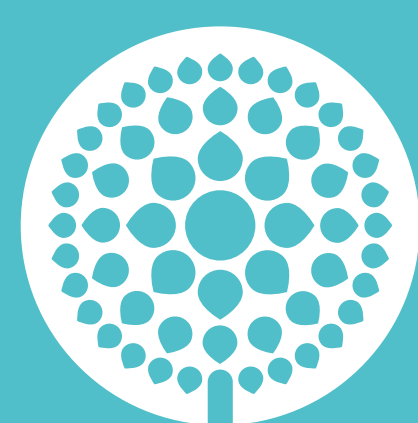
- *Nagyapó, már megint rám ragadt egy!*
Elegem van ezekből a repülő ragadós szálakból!
- Ezeket a fonalakat ökörnyálnak nevezik.

Ezek végén utaznak a kispókok minden ősszel. Általában sok kispók bújik ki egyszerre egy petezsákból. Mindnek élelemre van szüksége, és egy helyen nincs elég mindenki számára, ezért szét kell széledniük. Felmásznak egy kiemelkedő pontra, szembefordulnak a széllel és egy hosszú fonalat eresztenek a szélbe. Amikor már elég hosszú a fonál és a szél jól bele tud kapaszkodni, akkor a pókok a levegőbe emelkednek. Azután utaznak, míg a szál meg nem tapad valahol. Akár a te fejed búbján. Megfelelő időjárás kell a repüléshez, meleg levegő és gyenge szellő, mint amilyen a mai nap. Nem csoda, hogy nem tudsz az ökörnyálból kikeveredni! Rendkívül erős a pókfonál. A legerősebbek nehezebben szakadnak szét, mint az ugyanolyan vastag drót.

- *Granddad! There's another one, I've had enough of these threads sticking to me!*
- These are called air-threads and every autumn little spiders travel on them.

They climb to a point which stands out, face the wind and let out a long thread into the wind, which lifts the spiders into the air until the thread sticks to something, like even the top of your head. Today is a good day to fly, with warm air and a slight wind.

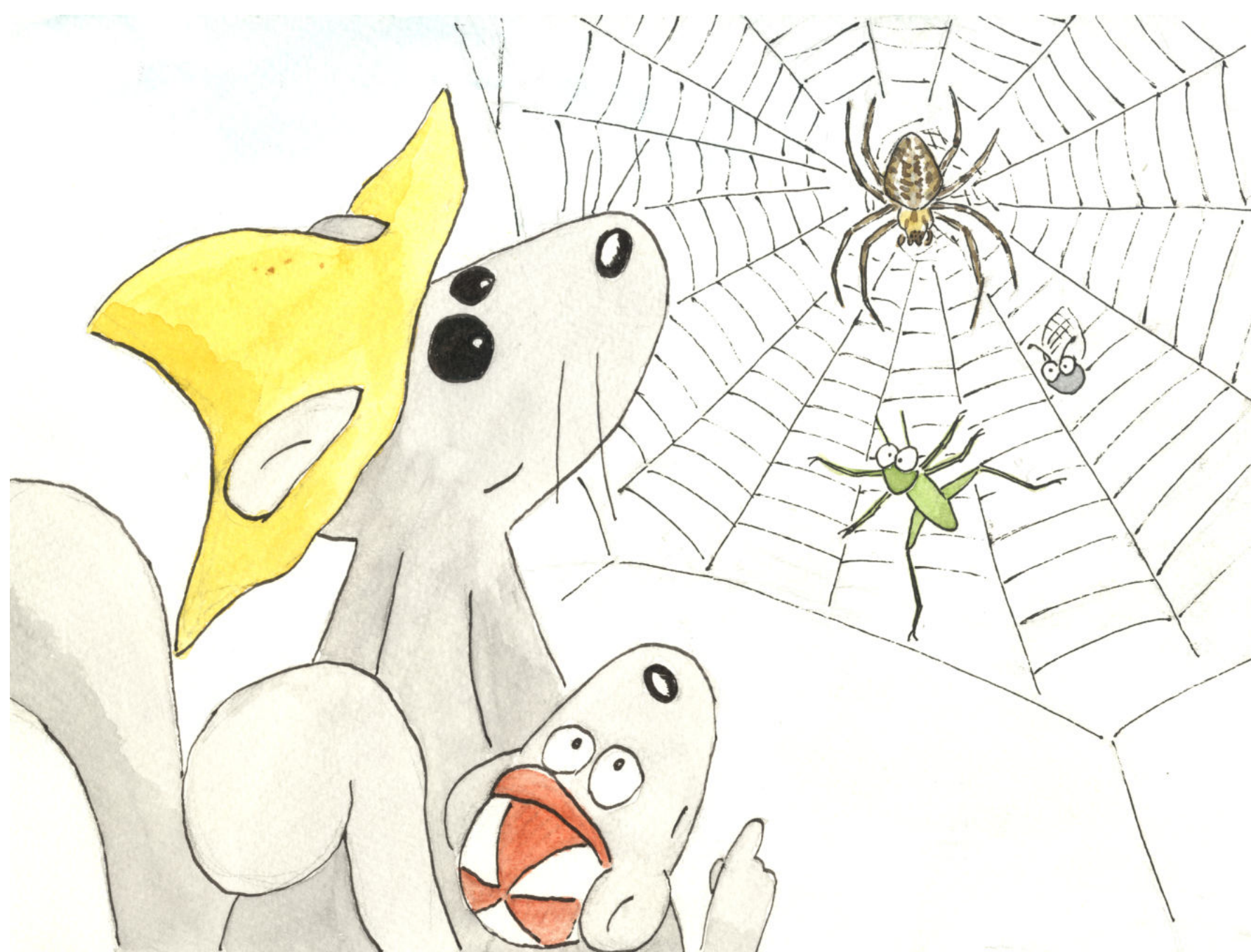

PÓKOK SPIDERS

- *Ilyen fonalak már máskor is rám ragadtak, pedig nem is fújt a szél és kispókokat sem láttam. Hogy lehet ez?*
- A pókok egy része furfangos vadász, csapdát készít, hogy a repülő rovarokat is nyakon csíphesse.

Mindegyik pókfaj jellegzetes hálót készít és az abba beleragadt figyelmetlen áldozatokkal tömi meg a hasát. A legszebb kerek hálót a keresztespókok készítik, a zugpókok lepelhálót szőnek egy tölcsér alakú búvóhellyel. Az egyik legérdekesebb pók a darázspók, mely a tisztásokon szövi hálóját. Ebbe még rovarcsalogató képet is készít, semmit sem bízva a véletlenre.

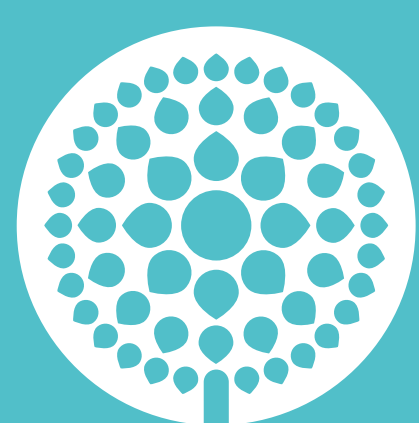
Más pókok lesből támadnak, így a karoló pókok egy-egy virágba csücsülnek bele, ott várják áldozatukat, és olyan jól álcázzák magukat, hogy színük egybeolvad a virág színével. A hunyópók gyönyörű zöld színével a levelek között szinte észrevétlen. A farkaspókok nappali kóbor vadászok, gyorsan szaladnak még akkor is, ha náluk nagyobb petezsákjukat cipelik a hasuk alatt. Nekem a nagyszemű ugrópókok a kedvenceim, mert igen mulatságosak, ahogy pattognak.

- *Threads like this have stuck to me before when there wasn't any wind and I didn't see any tiny spiders either, why?*
- Some spiders are crafty hunters, they make a trap to catch flying insects.

Every type of spider makes a characteristic web to feed themselves with unsuspecting victims. The prettiest round web is made by epeirid spiders, whilst another spider weaves a mantle web with a funnel shaped hiding place.

The wasp spider makes its web complete with a picture to lure insects. One spider that attacks from hiding places is the camouflaged laterigrade, which sits in a flower waiting for its victim, another is the beautifully green hiding spider. Wolf spiders are very fast even when carrying their egg-sack, larger than themselves. My favourites are the funny large-eyed jumping spiders.

ERDEI SIKLÓ *FOREST GRASS-SNAKE*

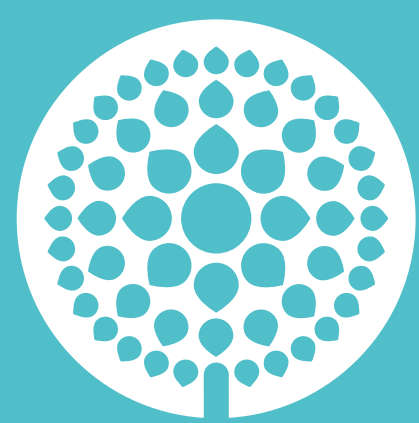
- *Nagyapó! Olyan félelmeteset láttam a szomszéd fán, hogy aludni sem tudok.*
- *Nyugodj meg Kisunokám! Meséld el mitől reszkedsz ennyire?*
- *Egy nagyon hosszú, ijesztő állat mászott a szomszéd fán, ami egy kicsit sem hasonlított az ismerőseinkre. Képzeld el, még lábai sem voltak. Alig tudtam észrevétlenül elosonni előle.*
- *Nagyon okosan viselkedtél Kisunokám.*

Ez az állat a pelék ősi ellensége, az erdei sikló lehetett. Könnyörtelen vadász, ha éhes, sehol sem vagyunk előtte biztonságban, mert bármelyik fára fel tud mászni, pedig - jól láttad - még lábai sincsenek. Hiába bújunk el odvainkba, oda is képes minket követni, mert ahová mi beférünk, ő is befér. Szerencsére, ha egyszer jóllakott, utána napokig biztonságban vagyunk, mert nagyon kevés zsákmánnyal is beéri. Nem szégyellem, hogy felnőtt létemre félek tőle, hiszen még az emberek nagy része is megborzong a láttán, pedig rájuk nézve teljesen veszélytelen, hiszen mérge sincsen.

- *Granddad! I saw something so terribly frightening on the next tree that I can't even sleep. It was very long and didn't even have any legs, I hardly managed to get away unnoticed from it.*
- *You were very clever to do so, that animal is the most ancient enemy of all dormice, the wood grass snake.*

He is a merciless hunter, climbs any tree when hungry, and dormice are not safe from him anywhere. It's no good hiding in our holes, he can fit into anywhere we can. Luckily once he's full up, and he doesn't need a lot, we're safe for a few days. Even most people shudder at the sight of him, although he's totally harmless for them.

CSODABOGYÓ *BUTCHER'S-BROOM*

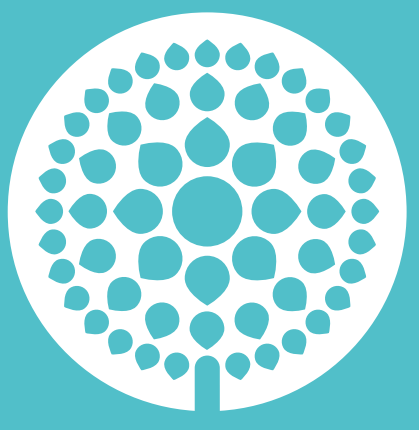
- *Nézd Nagypó! Milyen szép piros golyót találtam az erdőben. Ilyet még nem is láttam, képzeld, egy levél közepéből nőtt ki.*
- Ha egy kicsit csendben leülsz, akkor elmesélek erről a golyóról egy érdekes történetet...

Valamikor régen élt egy növény, akinek nem jutott elég víz, hogy szép bogyókat neveljen. A levelei nagyon szomjasak voltak, mert folyton elpárologtatták azt a kevés vizet is, amit a gyökér fel tudott szívni a földből. Mikor már majdnem kiszáradt emiatt, végső elkeseredésében megszabadult ezektől a pazarló levelektől. Ott maradt hát a növényke csupaszon, levelek nélkül. A kiszáradástól megmenekült. Később, amikor már több vize lett, elkezdett sóvárogni a levelei után, mert így nem tudott elég gyorsan nőni. A levelei azonban végleg elvesztek. A növényke először elszomorodott, majd gondolt egy nagyot és a csupasz szarait kezdte levél formájúra növeszteni. És sikerült neki, újra olyan szépen zöldelt, mint azelőtt. Erre a kis furcsa kalandjára pedig mindig emlékezni fog, mert a virága ott maradt a levéllé vált szár közepén és szép piros bogyóvá érett. Ilyen bogyója egyetlen más növénynek sincs, ezért őt azóta **csodabogyónak** nevezik.

- *Look at this nice red marble growing out of the centre of the leaf!*

Once upon a time there lived a plant, which didn't get enough water to grow beautiful berries. To save itself it shed all of its leaves. Later when it had more water it wished it would have leaves again. But the leaves were gone forever, so it started shaping its bare stem to look like leaves. It will always remember this adventure, because its flower was left in the middle of the stem that had turned into a leaf, and became a nice red berry. No other plant has such a berry, which is why in some places they call it "wonder-berry".

DOLOMIT *DOLOMITE*

- *Hogy kerül ide ez a rengeteg fehér kavics és por? Ezt is az emberek hozták ide, Nagyapó?*
- Nem, éppen fordítva, ezt elviszik tőlünk az emberek, mert utak, házak építésére használják.

Ez ugyanis egy kőbánya és ezt a követ dolomitnak hívják. Ez az egész nagy hegyvidék, ahol mi élünk, ilyen fehér kőből áll. Csak nagyon vékony talajtakaró borítja, oly vékony, hogy sok helyen ki is látszanak a sziklák.

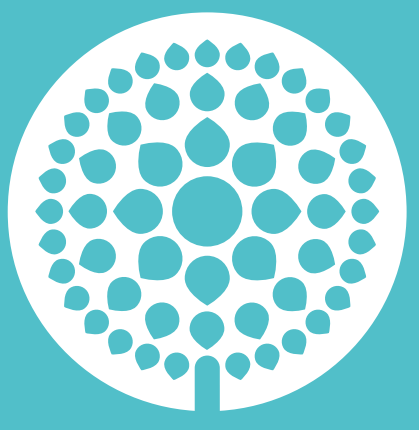
- *Honnan került ide ez a rengeteg fehér kő, ha nem az emberek hozták ide?*
- Keletkezése alapján a dolomitot üledékes kőzetnek hívják, akár a mészkövet vagy a márgát.

Akár hiszed, akár nem, itt régen egy nagy tenger vize hullámozott. A tenger meleg vizében sok-sok meszes vázú állat (pl. csiga, kagyló) élt. Ezeknek az állatoknak a maradványai halmozódtak fel a tenger fenekén sok millió év alatt. Aztán a tenger egyszer csak kiszáradt, ez a fehér kőzet felfelé kezdett emelkedni és ez az egész hegység kerekedett ki belőle.

- *How did all this white stone and dust get here?*
- *Did people also bring this here?*
- No, they take it away to build roads and houses.

This stone is called dolomite and this is a quarry. Here all the mountains are made of this white stone and are only covered with a thin layer of soil. Long ago there was a large sea here. Warm water creatures with calcareous frames like snails and shellfish lived here. The remains of these animals deposited at the bottom of the sea to become white aqueous rocks, dolomite, limestone and marlstone forming a whole mountainous range.

REPÜLŐ VIRÁGOK *FLYING FLOWERS*

- *Nagyapó! Tele van a kis tisztás ide-oda repkedő virágokkal. Ilyen szépet én még nem is láttam!*

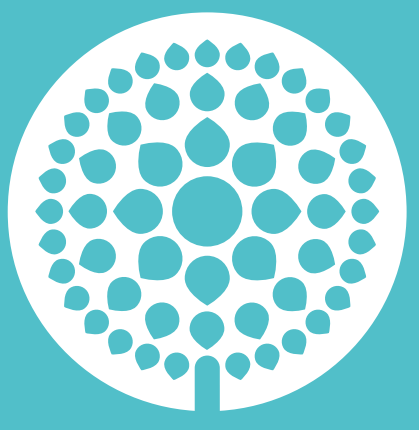
- Nézzük csak, milyen csodát láttál megint?

Á, már értem. Nyár van és kibújtak a lepkék a bábjukból, azokat látjuk. Virágról virágra repdesnek, mert ott találnak ennivalót, a nedves földön pedig vizet nyalogatnak a nyelvükkel. Nézd milyen hosszú, pödrött nyelvük van! Van itt mindenféle színű és rajzolatú. Az egyik legszebb a nappali pávaszem nagyon furfangos ám! Hogy a madarak fel ne fálják mit tehet? Elbújni nem tud, hiszen a virágok körül kell repkednie. A gyors röptű tollasokkal nem veheti fel a versenyt, hamar utoléri. Ezért álruhát ölt, szárnyára olyan nagy szemeket növeszt, hogy a madarak megijednek tőle, és nem merik bántani. Jól becsapta őket, ugye?

- *Granddad! The clearing is full of tiny flying flowers, what a pretty sight!*

It's summer and butterflies of all colours and designs have just emerged from their pupae. They drink water from the wet ground with their long curled tongue. The crafty daytime emperor moth tricks birds with the big eyes on its wings, so that they don't eat it.

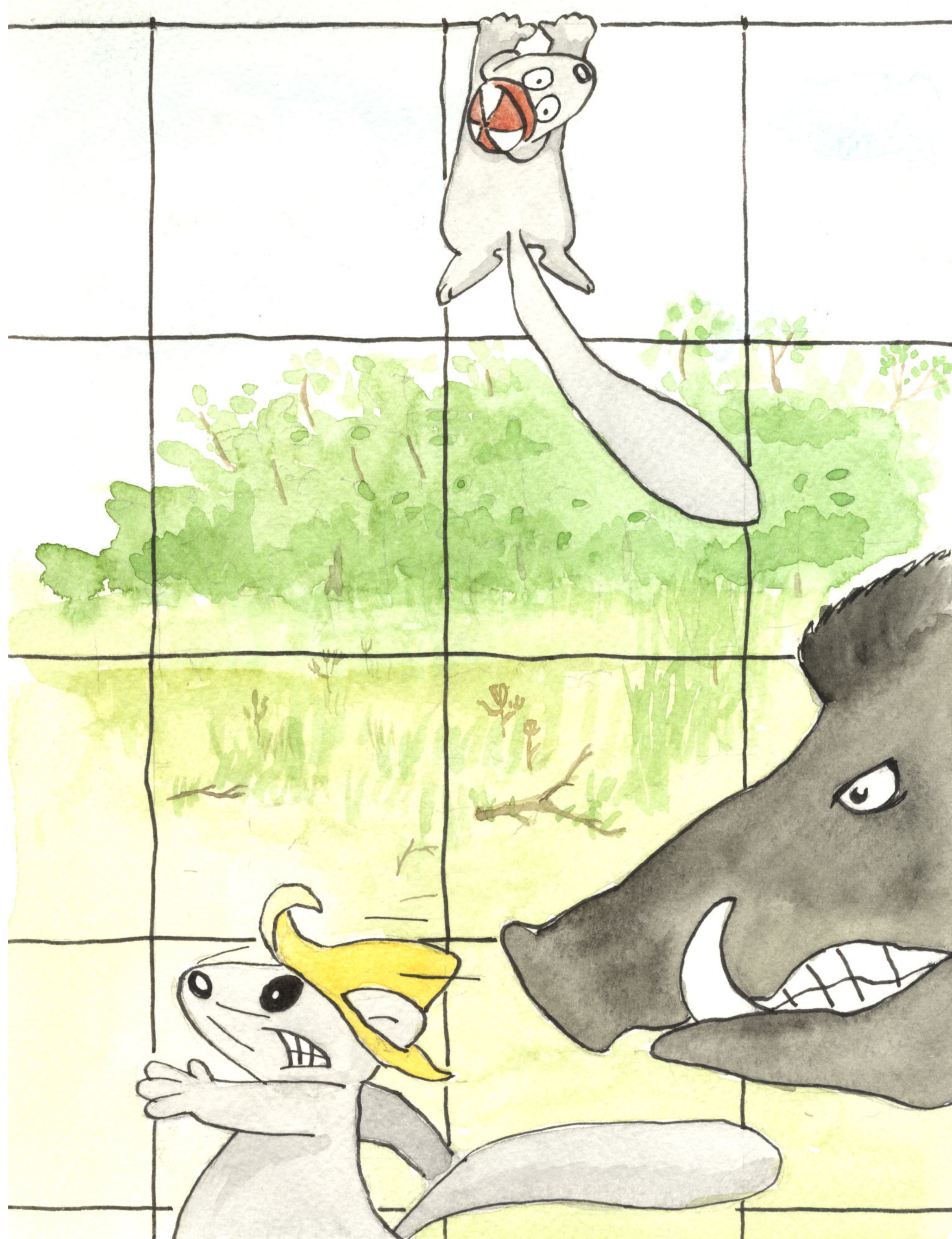

VADVÉDELMI KERÍTÉS *GAME FENCING*

- *Nagyapó! Miért építenek az emberek a mi erdőnkbe kerítést?*
- Az emberek nagyon sok fát használnak, pazarlóan bánnak ezzel is, mint mindennel.

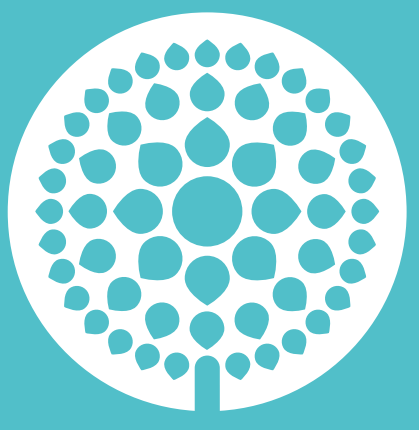
Ezért aztán időről időre kivágják az erdő fáit, és aztán ezek helyett vetnek makkot vagy ültetnek csemetéket. Csakhogy a vaddisznók feleszik az összes makkot a földről, így nem tudnak felcseperedni. A facsemeték zsenge hajtásai az őzek, szarvasok nagyon kedvelt csemegéi, ha tehetik, lerágják valamennyit.

Ezekből a facsemetékből soha nem lesz szép erdő, csak senyvednek és bokrosodnak. Csak úgy lehet őket megvédeni, ha körjük magas kerítést építenek. Ezért láttál kerítést az erdőben, ami ott is marad hosszú évekig, amíg a kis fák meg nem nőnek.

- *Why are people fencing our forest?*
- People are very wasteful and use a lot of wood.

So from time to time they cut down the trees in the forest and plant acorns or trees in their place. The high fence is there to protect the trees until they grow tall from forest animals.

TÖVISSZÚRÓ GÉBICS

BUTCHER-BIRD

- *Nagyapó! Az erdei út mellett láttam egy igazi útonállót. De tényleg!*
- Ne bolondozz Kisunokám, nem vagyok vicces kedvemben.
- *De hidd el Nagyapó! Megmutatom, ha akarod.*

Ott ül a bokron, fekete álarcot visel és minden arra tévedő lepkére, szitakötőre, dongóra rátámad. Még azt is láttam, hogy erdei pocok nénit is nyakon csípte.

- Ja! Nem útonálló az Te kis süsü.

Ő a tövisszúró gébics apuka, aki a bokorban fészkelő feleségének gyűjti az ennivalót. Ha kikelnek a kis fiókák, akkor a párja is vadászik majd és megfognak mindent, ami ehető és náluk kisebb. Jobban teszed, ha nem ügyelegszenk arra, mert pocok néni után Te is sorra kerülhetsz!

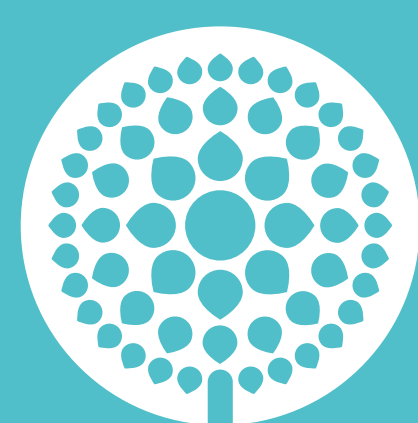
- *Miért van ilyen különös neve? Kimondani is alig lehet.*
- Furcsa szokásáról kapta a nevét.

Szinte minden elejtett zsákmányt felszúr egy-egy tövisre. Talán kérkedni akar, hogy lássuk, milyen ügyes vadász. De lehet, hogy csak így talál magának.

- *Granddad! I saw a real highwayman beside the forest road, really.*
- Don't be silly!
- *There is sitting on the bush, wearing a black mask and attacking all moths, dragonflies and bumblebees who pass by.*

I even saw him seize Mrs. Wood Vole. Oh! That's Daddy Butcherbird, taking food to his wife who is sitting on the nest in the bush. Once the eggs hatch they will both be out catching anything that is smaller than they are. They got their name because they spike almost all of their victims onto a thorn, maybe to show off to everyone, or just to serve dinner.

BODZA *ELDERFLOWER*

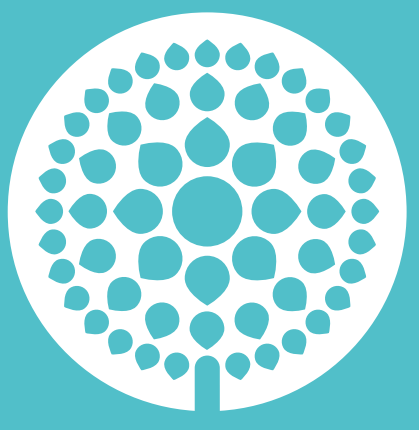
- *Milyen szép fehér virágokkal teli bokor! Csodálatos illatú!*
- *Kisunokám, ne szagolgasd olyan közelről, már így is sárga az egész orrod!*
- *Mi ez, mi ez Nagypapa, nem tudok betelni vele!*

Úgy vélték régen, hogy a bodzabokor tövében található a boszorkányok föld alatti tanyájának kapuja. Ha egy ember a bodzabokor alatt alszik, boszorkányokkal álmodhat. Sőt, a boszorkányok a seprűjük nyelét is a bodza fájából készítik. A bodza nagyon sokrétűen felhasználható növény. Virágját kisüthetjük palacsintatésztában, szörpöt vagy akár teát, levest készíthetünk belőle. A bodzavirág gyógynövény: vértisztító, izzasztó, vízhajtó, segít a betegeken. Augusztusra beérnek a bodzabogyók. Nagyon finomak, tele vannak vitaminnal. Sok madár él vele, erről árulkodik lilára szineződött ürülékük. Vigyázz, mert ilyenkor nyár végén összekenheted a bundád! Lila pelét meg ki látott? A bodza bogyója nagyon erős festék. Az emberek természetes ételfestékként vagy textilfestékként használják. A bodzafa ágának belseje, bélszövege puha, könnyen kifúrható, ami hasznos dolog síp, furulya, fúvócső vagy "bodzapuska" faragásakor. Van egy közeli rokona, a gyalogbodza, de ez lágy szárú növény. A virága bűdös, ezért bűdösbodzának is hívjuk. Távol tartja a poloskákat és ruhatetveket. Bogyói enyhén mérgezőek, ezért jól tanuld meg a különbséget!

- *What a wonderful scent these lovely white flowers have!*
- *Grandson, don't smell so closely or you'll get a yellow nose!*
- *That's elderflower, flowering now in May.*

The base of the bush was believed to hide the gateway to witches broomstick handles were made from the stalks. The elderflower can be used in many ways, the flowers can be fried in a pancake batter or made into tea, syrup or soup. It is a medicinal herb. The delicious berries are full of vitamins and ripen in August. Many birds eat them. You have to be careful not to dye your fur purple. It's a very strong food and textile dye. The branches of the elderflower are soft inside, ideal for making whistles, or "elderguns". The dwarf elder is closely related, but is a soft-stemmed plant with smelly flowers that keep bugs and fleas away. The berries are slightly poisonous so learn the difference.

SZÚRÓS NÖVÉNYI FEGYVEREK

PRICKLY PLANT WEAPONS

- Jaj, Nagyapó segíts! Beleakadtam! Borzasztóan szúr!

- Csak óvatosan Kisunokám! Egy-egy finom gyümölcs nem ér meg ennyi szenvedést.

- Csak tudnám, miért ilyen szúrósak! - A szeder így védekezik.

Ha nem lennének tüskéi, az egészset lelegelnék az őzek, szarvasok. Tüskékkel felfegyverkezve azonban ő az úr az erdőszéleken, irtásokon. Az első évben hajlékony ágakat növeszt, amik félkört leírva a földre hajlanak, majd újra meggyökeresednek. Ezután a vesszők elfásodnak, és a hajtásokból alkotott kerítés annyira sűrű lesz, hogy a nagyobb állatoknak is nehezükre esik áthatolni. Így foglalják el a teret a kis facsemeték előtt, és veszik el tőlük a fényt, ám meg is védik őket a legelésző állatoktól. A termése tényleg finom, sok madár szereti, és az ürülékével messze széthordja a magjait. Hasonlóan felfegyverzett a vadrózsa is. Nem irigylem azt, aki beakad az ágai közé!

Míg a tüskéket könnyű letörni, addig a tövisekkel már nehezebb elbánni.

A galagonya vagy kökény tövise veszélyes fegyver.

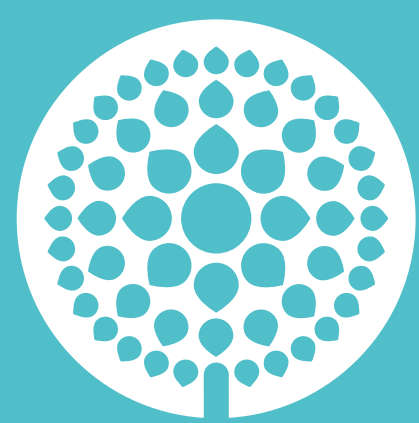
- Granddad help me! I'am caught and its terribly prickly!

- This is how blackberries protect themselves, if it hadn't any prickles, it would be totally eaten by deer and stag.

Fences made out of brambles even keep large animals out. Whilst they take away space from young trees they also offer protection from grazing animals.

Birds also eat the tasty berries and carry the seed in their droppings.

The wild rose is similarly equipped with weapons, as are the thorns of the hawthorn and sloe-bush.

PELECSEMEGE *DORMOUSE DELICACY*

- *Annyi makkot ettem már Nagyapó! Szeretnék valami édességet is kapni. Azt mondtad, ha mindent megeszek, akkor valami finomsággal kedveskedsz.*
- *Így is lesz. Gyere, másszunk le a magasból oda a bokrok közé! Itt aztán kedvedre válogathatsz.* - *Hú Nagyapó! Mennyi finomság! Azt sem tudom, melyik micsoda?* - *A szedret és a bodzát már ismered, mindkettő nagyon egészséges pelecsemege.*

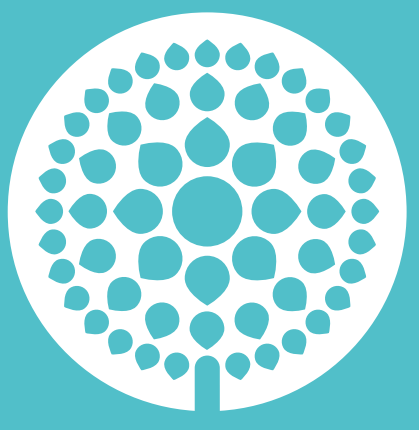
Az én kedvencem mégis a som, piros gyümölcseinek nem tudok ellenállni. Kár, hogy idén nem sok termett. Jobb években még az embereknek is marad belőle, akik ebből lekvárt főznek. A vadrózsa piros gyümölcsét csipkebogyónak hívjuk. A kökény terméséhez hasonlóan akkor a legfinomabb, ha már megcsípte kicsit a dér - kár hogy mi már akkor alszunk. A csipkében sok a C-vitamin. Egyél sokat, és nem betegszel meg egykönnyen. De nagyon vigyázz! A rózsaszín termésű kecskerágó, a feketéskék termésű fagyal és a ragadós fagyöngy mérgezőek. Ezeknek a termésait inkább hagyd meg a madaraknak, ők szeretik.

- *Granddad, I've eaten so many acorns, can't I have something sweet now!*
- *Let's climb down to those bushes, and you can pick and choose.*
- *Wow, so many yummys, I don't even know what's what!*
- *Blackberries and elderberries are very healthy dormouse delicacies, nonetheless my favorite is the irresistible cornel-cherry.*

In good years people make jam from them. The red fruit of the dog-rose is called the rosehip and contains a lot of vitamin C. Just like the blackthorn the fruit is best after the frost. Be very careful! The pink fruit of the euonymus is poisonous, just like the blue-black privet and the sticky mistletoe!

Leave these for the birds!

BÁLVÁNYFA *AILANTHUS - TREE OF HEAVEN*

- *Fúj, de büdös van Nagyapó! Csak nem a szeméttelp közelébe tévedtünk?*
- *Gyere, menjünk közelebb! Most azt hiszem egészen másról van szó.*

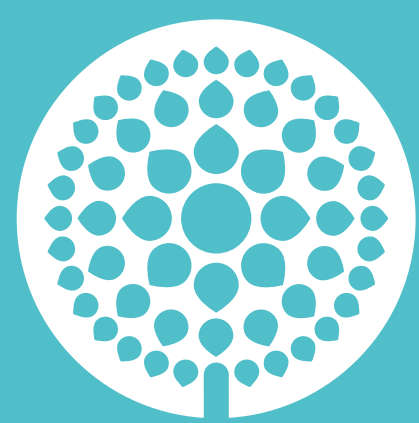
Ezeket a fákat bálványfának hívják. Azért ilyen büdösek, mert leveleik kellemetlen szagú illóolajat termelnek, ami távol tartja a kártevő rovarokat. Senki sem szereti őket az erdőn. Betolakodók, Ázsiából jöttek. Az emberek hozták őket, hogy házaiktól távol tartsák a szemtelen legyeket, de ezt, mint oly sok mindent, nagyon rosszul tették.

A bálványfák gyorsan nőnek, sok sarjat hoznak, nem tűrnek meg maguk mellett senkit, elveszik a többiek elől a fényt, a vizet, a táplálékot és a teret. Gyökerükben csírázást gátló anyagokat tárolnak, így ölik ki maguk körül a többi növény növekedésre kész magvait. Gyökérkéreg kivonatukat az emberek gyomirtóként is használják. Fájuk viszont teljesen értéktelen: nagyon hamar megeszik a gombák, a kályhában meg alig ad meleget. Nincs természetes ellenségük, ha egy bálványfát kivágnak sok-sok sarj nő ki helyette - mintha elpusztíthatatlanok lennének. Rengeteg magot termelnek, amiket messzire fúj a szél, így hódítanak meg újabb és újabb területeket.

- *What a nasty smell! Are we close to a rubbish tip?*
- *Let's take a closer look at the trees of heaven.*

Their leaves produce unpleasant smelling oils, keeping pets away. Everybody hates these trees. People brought them from Asia to keep flies away from their houses, but this was a mistake, since these trees take away the light, water, nutrition and space from other trees. Their roots stop other plants growing, people use their extract as a weed killer. It does not have any natural enemies and grows a lot of seeds.

APRÓ ÉLŐSKÖDŐK *SMALL PARASITES*

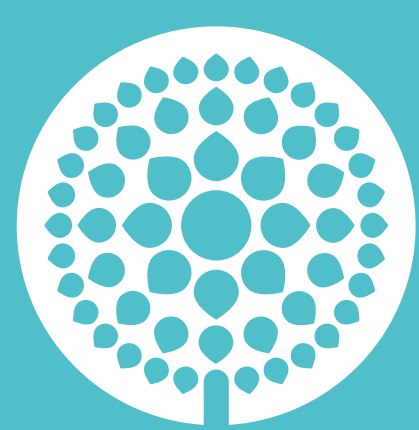
- Rendbe hoztad már magad, Kisunokám? - *Utálok tisztálkodni!*
- Lehet, hogy a bundád átfésülgetése unalmas dolog, de sok-sok kellemetlenségtől megóvod magad, ha nap mint nap megismétled.
- *Miről beszélsz Nagyapó?* - Kullancsokról, atkákról, tetvekről.

A kullancsok mindenfelé lesben állnak egy-egy faágon, fűszálon, hosszú időn át éhezve, hogy valaki elhaladjon mellettük, és ők rávethessék magukat. Azután csáprágójukkal megszúrják új gazdájuk bőrét és több napon keresztül szívják a vért addig, míg jól nem laknak. Kövérebbre híznak, mint mi ősszel. Lepottyanva aztán a nőstények több ezer petét raknak. Kellemetlen viszketést okoznak és betegségeket terjesztenek. Ezek a betegségek halálosak is lehetnek. Ellene csak úgy védekezhetsz, ha minden nap átnézed a bundádat és még időben kilakoltatod őket. A tetvek és bolhák is vért szívnak, az atkák viszont a bőrünk lehámló részeivel vagy a faggyúmirigyeink váladékával tömik tele a gyomrukat. Ha több élősködő egyszerre támad meg, úgy legyengülsz, hogy el is költözhetsz tőlük az örök vadászmezőkre.

- Have you got yourself smart Sonny! - *I hate washing!*
- You might find combing your fur boring, but you could avoid a lot of unpleasantness by doing so.

Ticks await hungrily on branches and in tall grass to bite into the skin of the passer-by and suck their blood until they are full. Then they fall off and the female lays thousands of eggs. They cause itching and spread diseases, which are sometimes fatal. Your only protection against them is to check for them daily and get rid of them fast. Lice and fleas also suck blood, whilst mites fill their stomachs with liquid from our skin and fatty glands. You can die if too many parasites make you weak all at once.

DENEVÉREK *BATS*

- Esteledik! Készülődj Kisunokám, mindjárt indulunk sétálni.
- *Nézd Nagyapó, mik azok a cikázva repülő madarak? Látnak a sötétben?*
- Denevérek azok, és nemcsak jól látnak, hanem még annál is jobban hallanak.

Nagyon magas hangokat, ultrahangokat bocsájtanak ki, amiket a tárgyak visszavernek, ezt a denevérek érzékeny fülükkel fogják fel, ez alapján tájékozódnak.

A denevérek nem madarak. Repülő emlősök, legközelebbi rokonaik a cickányok. Nincsenek tollaik, szárnyuk egy bőrhártya, ami a kezujjaik és a lábszáruk között feszül.

- *Tudom már kik ők! A mókuslány mesélte, hogy a denevérek kiszívják az állatok vérét és hogy megijesszenek, a buksinkra ülnek megkapaszkodva a bundánkba.*
- Valóban vannak vérszívó denevérek, de ők nagyon távoli földrészeken élnek. A mi denevéreink csak rovarokkal táplálkoznak.

A nagyobbak futóbogarakat kapnak el, a kisebbek lepkéket, szúnyogokat. Jobb dolguk is van, mint a te buksidon kuksolni - ez csak egy régi hiedelem. Ilyenkor ősszel tartják a nászukat, kergetőznek egész éjjel, aztán ha hűvösebbre válik az idő, akkor téli álmat alszanak a közeli barlangokban vagy egy öreg fa odvában, akárcsak mi. Az emberek sok-sok öreg fát kivágnak, ma már nem jut hely mindenkinek, ezért siessünk a kedvenc odunkba, nehogy egy denevércsapat elfoglalja előlünk!

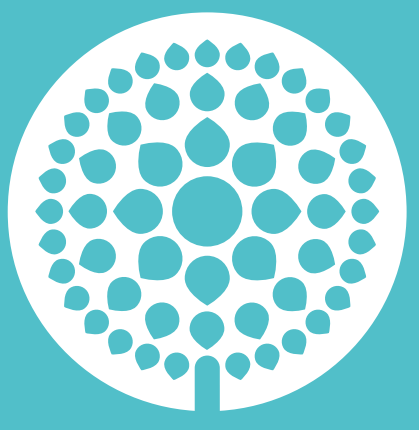
- Night's falling, get ready for our walk.
- *Look Granddad, what are those zigzagging birds? Can they see in the dark?*
- Those are bats and not only can they see well, but they hear even better.

They make ultrahigh sounds that bounce off objects letting the bats know where to go. Bats are not birds but flying mammals, closely related to shrews. Their wings are made of skin tissue spread between their fingers and their feet.

- *The squirell girl told me about them. They suck animals' blood and frighten us by clinging to the fur on our heads.*
- The blood sucking bats live very far away from here.

Our bats only eat insects. They mate at this time of the year, in the autumn, chasing each other all night. Then when the cold weather comes, they hibernate in caves or old tree trunks just like us. People cut out the old trees, so there might not be enough space for everyone. Let's hurry, before the bats take our place!

A CSODABOGYÓS-BARLANG *THE „CSODABOGYÓ-WONDER BERRY” CAVE*

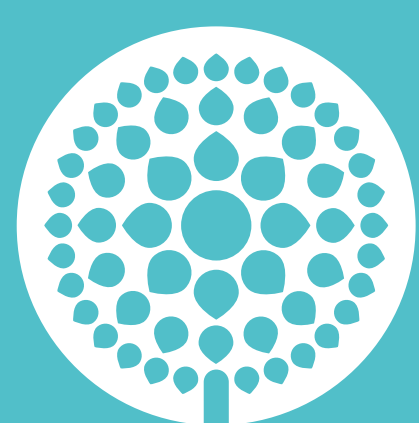
- Gyere Kisunokám, elviszlek ma egy nagyon érdekes helyre.
 - *Unalmas ez az erdő, Nagyapó!*
 - Nem hiszem, hogy tudsz nekem itt érdekes helyet mutatni.*
- Akkor is így gondolod, ha elárulom, hogy a föld alá viszlek?
- *Vakond Úrhoz megyünk vendégségbe? - Annál sokkal mélyebbre megyünk.*

Elvezetlek a hegység legnagyobb barlangjába, amit mi pelék már nagyon régen ismerünk. Többen közülünk szeretik ott lenn tölteni a téli álmukat a denevérek szomszédságában. Ez a barlang akkor keletkezett, amikor még sokkal több eső esett, mint mostanában. Nehéz elképzelni, de a selymes és lágy víz legyőzte a kemény kőzetet és ilyen nagy üreget vájt bele. De nem csak rombolt a víz, hanem épített is. Gyönyörű cseppköveket hagyott hátra a barlang belsejében. Mi bármikor lemászhatunk a barlangba, de az emberek nem olyan jó mászók, mint mi. Nekik kötelekre és segítségre is szükségük van, ezért - mielőtt lemennének - be kell jelentkezniünk a barlangászoknál.

- Come on Grandson, I'll take you to a very interesting place today.
 - *This forest is boring, I can't believe you can show me any interesting places here. Are we going to visit Mr. Mole?*
 - We're going much deeper than that to the biggest cave in the mountains, which we dormice have known for years, because we like to spend long winters asleep there next to the bats.

The cave was formed by water action washing away the softer rock, then building beautiful stalactites. People need ropes and help to get there and have to tell the cavers before they go.

TÉLI ÁLOM WINTER SLEEP

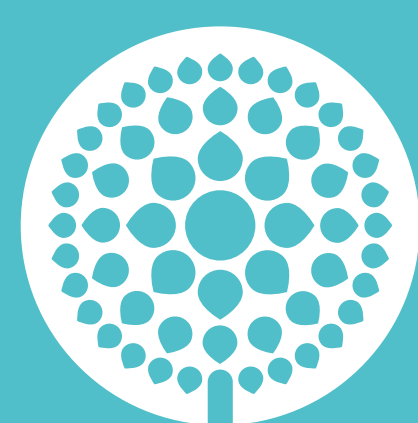
- *Nagyapó! Olyan álmos vagyok. Legszívesebben fel sem kelnék a kis puha vackomról. Ugye azért én nem vagyok egy lusta pelegyerek? Te nem vagy fáradt?* - Zzzzz! Zzzzz! Hópityipű! Hópityipű!
- *Nagyapó! Nagyapó! Miért nem figyelsz rám?*
- *Mi, mi? Nem csoda ha ilyenkor már álmosak vagyunk. Lassan itt az ideje, hogy....zzzz! Zzzz! - Minek van itt az ideje?*
- *Mi, pelék téli álmot alszunk.*

Nem tudnánk elég ennivalót összegyűjteni a nagy hidegben. A nagy hóban a bundánk is átázna, meg is betegednénk... Ezért aztán inkább a hosszú télre felkészülünk: sok-sok finomságot gyűjtünk ilyenkor ősszel, hiszen van bőven makk, mogyoró, bükkmakk. Sőt, ha jól viselkedsz, kisunokám, megmutatom neked azt az öreg pincét, aminek a padlásán mindig találhatsz finom diót is, ha megéheznél. Nekem is az öregapám mutatta meg egykor. De mi nem rakjuk ám az éléskamrába, még a végén más falná be. Amit ma megehetsz, ne halaszd holnapra! Ez a pelék ősi törvénye, ezt jól véd a buksidba! A pelelányok sem szeretik ám a kákabélű, cingár pelefiúkat, hanem a szép kövéreket, bizony ám!

- *Granddad! I'm so sleepy, aren't you tired?* - Zzzzz! Zzzzz!
- *Granddad, why aren't you listening to me?*
- *No wonder we're sleepy, its nearly time to...Zzzzz! Zzzzz!*
- *Time to what?* - *We dormice sleep through the winter, we couldn't gather enough food in the cold and our fur would get soaked in the big snow.*

So in the autumn we gather lots of delicious things, acorns, hazelnuts and beech-nuts and if you're good I'll show you the old presshouse, where you'll always find walnuts in the attic, my granddad showed it to me. What we can eat today, we don't store for tomorrow. Remember that. We eat until we're fat.

A BALATON LEGENDÁJA

THE LEGEND OF THE BALATON

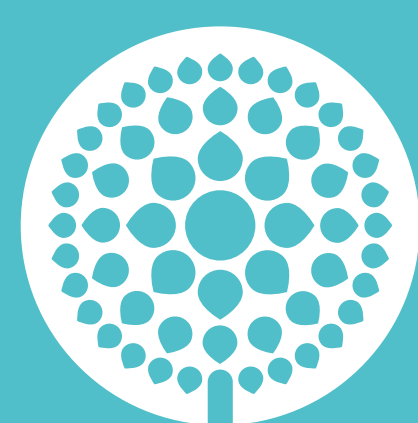
- Kedves Kisunokám! Gyere ülj az ölembe, elmesélem, hogyan keletkezett ez a gyönyörű táj a monda szerint.

Hajdanán óriások lakták e vidéket, akik óriás állataik legeltetésével foglalkoztak. Lassan azonban apró emberek foglalták el e területet, kik éles ekéikkel felszántották a földet, egyre kevesebb legelőt hagyva az óriások nyájának. Az óriások éheztek és lassan fogyatkoztak. A holtakat nagy tisztességben temették el, sírjukként nagy halmokat emeltek, amik még most is jól láthatóak, így jöttek létre a Balaton-felvidék nagy hegyei. Az utolsó óriást Balatonnak hívták. Miután eltemette öreg atyját, Badacsonyt, kedves leánya, Haláp is megbetegedett és elhunyt. A fájdalom és a bánat szinte esztét vette Balatonnak, éjjel-nappal bolyongott, kínjában keservesen sírt. Csak egyetlen hű bikája követte. Egyszer a bika legelés közben egy mocsárba tévedt és megfulladt. Balaton állata teteme fölé is halmot akart emelni. Így keletkezett a Szent György-hegy. Már csak egy hatalmas kő hiányzott. Az óriás neki is fogott a mocsárba süllyedt kőszírt kiemelésének, de amint kibillentette a hatalmas sziklát, a helyéről rengeteg víz tört elő, maga alá gyűrve Balatont. A kiömlő víz hozta létre ezt a tavat, amit az emberek az óriás emlékére Balatonnak neveztek el. A monda szerint a víz alatt fekvő Balaton időnként megpróbál kiszabadulni fogságából, megrázza magát, rettentő mozgásba hozza a víz felszínét, hatalmas veszedelembé sodorva a vízen hajózókat.

- Come, sit on my lap Grandson and I'll tell you the legend of how this beautiful landscape was created.

Giants who grazed their giant animals on giant pastures once inhabited this land. As the little people came and ploughed the land, the giants and their animals slowly died out, as the pastures decreased. Giants buried their dead under big stone mounts, and this is how the large hills of the Balaton Uplands were formed. The last giant was called Balaton. Having buried his father, Badacsonyt and his daughter Haláp, he was grief stricken. Whilst grazing his bull in the marsh, the bull drowned and Balaton wanted to raise a mount over him. This is how Saint György's Mountain was created. There was only one last stone to place, but as the giant tipped it, water gushed forth and the stone buried Balaton beneath it. This water kept flowing to form a lake, which people named Balaton in memory of the last giant. Legend has it that sometimes Balaton tries to break free and causes tremendous waves on the lake.

SZENT-MIHÁLY KÁPOLNA *SAINT MIHÁLY CHAPEL*

- Milyen szép az az épület a Balaton partján.

- Igen, az a Szent Mihály kápolna. Régen a Szent Mihály dombot körbevette a Balaton, és a kápolna tövében remeték laktak. Ha akarod mesélek róla.

Bodor János juhászbojtár volt, de beleszeretett az uraság leányába. Az uraság ezért rettenetesen megharagudott és elhatározta, hogy egy vadászat során elpusztíttatja a bojtárt. A lány megtudta apja tervét és még időben értesítette róla szerelmét.

Jánosnak volt háromszáz juha és három juhászkutyája: Csiri, Biri és Csiribiri. Juhait rábízta kutyáira, hogy mindegyik őrizzen százat-százat, és ha ő úgy parancsolja, tereljék a nyáját hozzá. Ő menekült, de a hajtók mindenütt a nyomában voltak. A

Szent Mihály dombi remete rejtette el végül Jánost, szőrzsákba öltöztette, fakeresztet tett a kezébe és vörös téglával bemázolta az arcát. Amikor odaértek a remetéhez a vadászok, kérdezik tőle, hogy honnan vette ezt a vörös remetét. A remete azt felelte, hogy útban találta. Az urak nem akartak hinni neki, de végül kénytelenek voltak, mert a remete bizonygatta, hogy ugye nincs juhász juhászkutya nélkül – a vörös remete nem lehet a juhászbojtár. Az uraság szörnyen dühös lett ettől és a vármegyéhez fordult, mondván János tolvaj, ellopta háromszáz birkáját. Jött is a pandúrhadnagy 12 pandúrral egyenest a vörös remetéhez. A pandúr vádjainak hallatán a vörös remete csak visszaváltozott juhászbojtárrá, kiállt az erdő szélére és nagyot kiáltott. Jött Csiri kutyája a száz birkával. Még egyet kiáltott, jött Biri kutyája a száz birkával. A pandúrok még mindig hiányoltak száz birkát. Akkor harmadszorra is elkiáltotta magát, megjött Csiribiri kutyája. Olvassák a pandúrok, a birka száztizen-négy. Csodálkoznak nagyon, de a legény megválaszolja: "az én kutyám tudja, hogy ilyen munka után minden pandúrnak jár egy-egy birka, a hadnagy uramnak meg kettő!" Úgy elmentek a pandúrok onnan, mintha ott se lettek volna, de a tizenkét birkát sem hagyták ott! Azóta sem bántották a szegény juhászlegényt.

- How beautiful that building is on the shore of the Lake Balaton.

- That's Saint Mihály's Chapel. The Lake Balaton surrounded the hill and hermits lived at the foot of the chapel.

There was once a shepherd lad called János Bodor who fell in love with the landowner's daughter. The lord was angered and decided to kill the shepherd, but his daughter warned him, so he escaped, leaving his three dogs to care for the lord's three hundred sheep. A hermit disguised him and smothered his face with red brick dust. The landowner was angry and called the police, saying the shepherd had stolen his sheep. The shepherd had to confess that he was not a red hermit.

He called the first two dogs, and each brought forward one hundred sheep, he called the last dog and to everyone's surprise it brought forward one hundred and fourteen sheep. The shepherd answered that his dog knew that after such hard work each of the policemen deserved a sheep and the lieutenant deserved two. The police left with the twelve sheep and never bothered the shepherd boy again.